

Sistemul de publicare „open access” (The Open Access Publication System)

KARIN POPA^a, PETRE T. FRANGOPOL^{b*}

^aUniversitatea „Alexandru Ioan Cuza”, Iași

^bInstitutul Național de Cercetare-Dezvoltare pentru Fizica Nucleară “Horia Hulubei”, str. Reactorului nr.30, C.P..MG-6, 077125 Măgurele-Ilfov, Romania

The Open Access (OA) science policy started as democratic, "free, irrevocable, worldwide, perpetual right of access to, and a license to copy, use, distribute, transmit, and display the work publicly in order to make and distribute derivative works, in any digital medium for any responsible purpose, subject to proper attribution of authorship" [1]. The difference between *gratis*- and *libre*-OA is highlighted. Benefits and drawbacks are discussed shortly in this note.

Keywords:

1. Istoricul sistemului „open access” OA

Publicarea în sistem „open access” (OA) constă în diseminarea *online* gratuită a unui bun intelectual fără plata unor drepturi editoriale și în absența drepturilor de licențiere [2]. Mișcarea OA a apărut în anii '90 [3], ca o consecință naturală a dezvoltării sistemului *world wide web* (www). Precursorii acesteia au fost „open source” și „open courseware”. În cele ce urmează, discuția asupra sistemului OA se va restricționa la partea sa științifică, „open access science”.

Rezultatele științifice pot fi găsite *via* internet în arhive OA și reviste OA (diferența fiind dată de evaluarea *peer review*, absentă în cel dintâi caz). Deosebirea față de modul tradițional de publicare în reviste științifice (care, în prezent, publică și *online*) constă în modul de finanțare a accesului la textul integral al articolului: accesul este nerestricționat cititorilor, întrucât costurile de publicare și diseminare sunt acoperite (din diverse surse: granturi, fonduri instituționale, sponsorizări etc.) încă de la apariție. Astfel, OA devine un bun public, rezultat ca o consecință a aplicării noilor tehnologii informatice în modul clasic de publicare [4]. În fapt, digitalizarea bibliotecilor reprezintă marele pas către crearea „bibliotecii imperiale” imaginată de către Isaac Asimov în “A doua fundație”, cu peste 60 de ani în urmă [5]. Unele institute de cercetare finanțate din fonduri publice prevăd în buget sume necesare pentru acoperirea totală a costurilor de publicare OA.

În prezent, dintr-un total de 25000-40000 de reviste (cu o rată de creștere de 100 % la fiecare 10-15 ani), aproximativ 8-10 % sunt reviste OA [6]. Alte

zece procente din numărul total de articole pot fi consultate în sistem OA, în reviste tradiționale. În 2010, cea mai mică pondere a articolelor OA apărea în domeniul chimiei (13% din totalul în domeniu), iar cea mai mare în științele pământului (33 %) [7].

Trebuie observat faptul că mulțimea lucrărilor publicate în sistem OA nu se suprapune peste cea a publicațiilor în reviste OA. Din acest punct de vedere, revistele pot fi clasificate astfel:

- (a) reviste OA;
- (b) reviste care conțin și articole publicate în sistem OA (reviste hibride);
- (c) reviste care conțin atât articole OA, cât și articole cu acces OA întârziat;
- (d) reviste care conțin doar articole cu acces OA întârziat;
- (e) reviste care permit autoarhivarea articolelor.

La o vedere de ansamblu (fără a ține cont de particularitățile domeniilor de studiu și cu limitările menționate în clasificarea anterioară), avantajele publicării în sistem OA sunt:

- (a) pentru autori: vizibilitate imediată a rezultatelor cercetării, un număr mai mare de cititori, potențială creștere a numărului de citări (acest subiect este încă discutabil);
- (b) pentru cititori: acces liber la literatură, fără a fi necesare parole de acces, conexiuni speciale, prezența în spații amenajate (biblioteci, loc de muncă, etc.);
- (c) pentru finanțatori: vizibilitate sporită.

În contrast, dezavantajele sunt:

- (a) costul de publicare suportat de către autori sau instituțiile din care provin;

(b) probleme de accesibilitate în țările subdezvoltate;

(c) absența potențială a controlului de calitate.

Acest din urmă aspect trebuie privit cu atenție sporită, în cazul particular al sistemului de evaluare și promovare în mediul academic românesc. Modul actual de evaluare a calității pe baze contabile (în detrimentul analizei valorii științifice a unei lucrări/aplicații de finanțare/ dosar de promovare) încurajează fraudă și abuzul sistemului în discuție [8].

Din cele prezentate, se constată că, la nivel de idee, sistemul OA este unul generos și cu orientare evidentă către viitor. Din păcate, însă, s-a abuzat rapid de acesta. Ceea ce ar trebui luat în considerare nu este modul de publicare (tradițional sau OA), ci găsirea unui mod de evaluare a valorii articolului publicat.

2. În loc de încheiere

Se impune precizarea că acest sistem OA s-a dezvoltat în țările dezvoltate, care au un sistem bine pus la punct de acordare a granturilor și a finanțării cercetării științifice. Amintim, aici, principiul lui Robert Maxwell, magnatul de presă englez: *“Cercetătorii își dau silința și lucrează, vor să publice și nu primesc nimic urmare a lucrării publicate, în afară de salariu, dar, noi editorii periodicelor științifice, din această activitate, ne îmbogățim”*. Cineva trebuie să plătească publicarea. Deci, cine plătește? OA este o idee bună, ca informare, pentru țările dezvoltate și mai puțin dezvoltate (care au o finanțare precară a cercetării). Există o voluminoasă literatură pe care nu ne-am propus să o discutăm, ci doar să semnalăm acest fenomen. Se impune, însă, o precizare: nu se poate contopi sau asimila un indice scientometric cu *“ceva”*, care apare pe internet și este *“accesat”* cu o citare. Deci, nu poți pune semnul egal între indicele Hirsch, scientometrie și *„open access”*. De ce? Fiindcă accesările pot fi falsificate; adică, să accesez articolul de câte ori vreau.

Bibliografie

- [1] <http://legacy.earlham.edu/~peters/fos/bethesda.htm>
- [2] P. Suber, *A Very Brief Introduction to Open Access*, <http://legacy.earlham.edu/~peters/fos/brief.htm>, 2004
- [3] <http://cshl.libguides.com/content.php?pid=222607&sid=1847688>
- [4] <http://www.budapestopenaccessinitiative.org/read>
- [5] I. Asimov, *Second Foundation*, Gnome Press, New York, U.S.A. (1953).
- [6] V. I. Popa, *„Ciupercile” de gazete*, Rev. Polit. Științei, Scient. **3**, 310 (2014).
- [7] http://en.wikipedia.org/wiki/Open_access#Motivations
- [8] L. N. Vințan, *Despre trucarea valorilor științifice*, Rev. Polit. Științei, Scient. **3**, 304 (2014).